

УДК 159.923(477)

Т. М. Талько – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Особливості розгортання антропологічної рефлексії в концепції М. Вудман

*Роботу виконано на кафедрі філософії
ДНУ ім. Олеся Гончара*

Проналізовано ідеї й поняття, у яких відобразилися особливості розвитку антропологічної рефлексії в концепції постюнганського психоаналітика М. Вудман.

Ключові слова: філософсько-антропологічна рефлексія, архетип, символ, аніма, анімус, внутрішній шлюб.

Талько Т. Н. Особенности развёртывания антропологической рефлексии в концепции М. Вудман.

Анализируются идеи и понятия, в которых отражены особенности развития антропологической рефлексии в концепции постюнгианского психоаналитика М. Вудман.

Ключевые слова: философско-антропологическая рефлексия, архетип, символ, анима, анимус, внутренний брак.

Talko T. M. Peculiarities of Development of the Anthropological Reflection in Conception of M. Woodman.

Ideas and notions representing peculiarities of development of the anthropological reflection in conception of post-Jungian psychoanalytic M. Woodman being analysed.

Key words: philosophical-anthropological reflection, archetype, symbol, anima, animus, inner marriage.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальність теми зумовлена особливостями посткласичного філософського людинознавства, розвиток якого неможливо уявити без залучення до його контексту прозрінь юнганського й постюнганського психоаналізу. Філософсько-антропологічні розвідки, які засновані на ідеях М. Вудман і використані як методологічні підходи, спроможні дати цікаві результати в плані розуміння символічного складника світу людського буття. Дослідження символіки безсвідомого, яка знаходить своє відображення в архетипах, зокрема в архетипах аніми й анімуса, сприятиме формуванню соціокультурного простору, заснованого на принципах паритетного співіснування гендерів. Це створить умови для гармонійної взаємодії маскулінного й фемінінного і відкриє шлях до творчої самореалізації чоловіків і жінок у сучасній культурі.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Ступінь розробки теми свідчить: послідовний аналіз розвитку філософсько-антропологічної рефлексії у концепції М. Вудман на сьогодні відсутній і у вітчизняних, і в закордонних філософських розвідках. Дотичними до означеної проблематики можна вважати роботи К. Г. Юнга, Дж. Бейкер Міллер, К. Хорні, Л. фон Франц, М. Хоуп, С. Б. Кримського, О. Тиховської, Н. Лисюк, В. Ф. Ятченко та ін.

Метою представленої розвідки є з'ясування особливостей формування антропологічної рефлексії в концепції М. Вудман, представленої як низку ідей і послідовну низку понять, що описують сутність людського.

Мета визначила предмет та об'єкт дослідження. Предметом дослідження є особливості розгортання антропологічної рефлексії в концепції М. Вудман. Об'єктом виступає психоаналітична концепція постюнганського психоаналітика.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дослідження особливостей розвитку антропологічної рефлексії в концепції М. Вудман потребує декількох попередніх зауваг стосовно сутнісного визначення філософсько-антропологічної рефлексії, яке лежатиме в основі концептуально-методологічного підходу до аналізу проблеми.

Дефінуючи антропологічну рефлексію і визначаючи її специфіку як філософського феномену, зазначаємо, що це є особливе буття свідомості, втілене в метафізичному типі пізнання, предметом якого є людина в її онтологічному вимірі. Слід зауважити, що в понятійному апараті сучасної філософії латинський термін «рефлексія», який у класичній традиції витлумачувався як «повернення назад», «пригадування», набув специфічного відтінку «переосмислення», що вказує на необхідність існування надбудови над уже пізнаним.

Проблеми рефлексивно-антропологічного пізнання зумовлені насамперед тим, що осмислення особливостей тілесних процесів, відчуттів, змісту духовних актів і навіть особливостей соціального буття не є достатньою підставою для висновків стосовно сутнісної природи людини.

Дослідники наголошують на певних особливостях здійснення самого рефлексивного акту і моментах його психологічної привабливості. Наприклад, О. Є. Єгоров підкреслює, що в рефлексивній ситуації ні ерудиція, ні навіть «справжня освіченість» не має значення, важливий лише сам по собі акт усвідомлення, що моментально піднімає самосвідомість особистості на яку завгодно височину залежно від кількості вибудованих рефлексивних витків. Дослідник зауважує, що «...рефлексивний акт приваблює можливістю не лише фіксувати те, що відбувається, але й відчувати багатоманітну таємну насолоду від свідомого застосування цієї здатності, яка дозволяє відчувати всемогутність “Я”» [2, 38].

Особливістю антропологічної рефлексії є й те, що вона повинна утримувати в полі зору дослідника не лише результат когнітивного аналізу сутності людського, а й особливості зіткнення людини зі своїм власним змістом.

Спираючись на вищезазначене розуміння сутності антропологічної рефлексії можна представити психоаналітичну теорію М. Вудман через розгортання її метафізичного складника, відображеного в низці філософсько-антропологічних ідей і понять.

Зауважимо, що концепція М. Вудман викладена мовою, пронизаною метафоричним змістом поетичного уявлення про внутрішній світ особистості, її безсвідоме. Використання великої кількості символів перетворює прочитання текстів аналітика на «блукання» в казкових нетрях міфопоетичної творчості. Серед метафоричних означень певних понять особливо запам'ятовуються висловлювання: сосуд фемінінності; медуза перетворює енергію на камінь; свідомість може бути ситою, але уява і серце можуть відчувати голод; вбивство дракона тощо. М. Вудман підкреслює, що наша мова є метафоричною, оскільки кожне слово – це символ. На її думку, метафора дає змогу поєднатися матерії й духу [3]. Символи означають індивідуальну і колективну форми існування безсвідомого.

Символіка індивідуального безсвідомого виявляється в архетипних образах, що пронизують культуру. Головна заслуга аналітика в тому, що виявлено, яким чином архетипічні образи маскулінного й фемінінного впливають на життя сучасної європейської жінки середнього віку. Концепція жіночої особистості, створена М. Вудман, заснована на уявленні про співіснування в кожній людині маскуліності й фемінінності як двох видів внутрішньої енергії, що намагаються досягти гармонії у внутрішньому символічному шлюбі.

Розгортання антропологічної рефлексії дослідниці таємниць людської душі починається із зауваги про те, що в сучасній культурі посилюється війна статей і незримо присутня повсюдно «дзеркальна стіна», створена проєкціями безсвідомого, заважає чоловікам та жінкам побачити одне одного. Найнебезпечніше, зауважує аналітик, що ця стіна є й у безсвідомому наших синів і дочок, пов'язуючи їх із патріархальним минулим. М. Вудман наполягає, що досягти гармонії в міжособистісних стосунках, досягти зрілості і свободи, створити нові можливості для самореалізації ми здатні, взявши на себе відповідальність за зовнішні проєкції наших внутрішніх образів маскулінного й фемінінного. Нині багато чоловіків і жінок звертаються до своєї фемінінності та маскуліності, щоб скинути владу застарілих ідеалів. Аналітик наголошує, що фемінінність і маскуліність слід звільнити від застарілих міфологічних шат, під якими вони поховані. Тоді, коли фемінінність перестане бути мовчазною жертвою і її буде піднято на новий рівень усвідомлення, коли первісна матерія, яка завжди асоціювалася з жіночим початком, перестане сприйматися темною та загрозливою і поєднає своє внутрішнє саяво й творчі здібності з маскуліною свідомістю, настане кінець і остракізму маскуліності [1, 12–19]. Очевидно, що для реалізації цього сценарію слід передусім змінити існуючі соціальні відносини таким чином, щоб відмерли патріархальні стереотипи суспільної свідомості.

М. Вудман зауважує, що в сучасній культурі, зокрема в мистецтві, пошук втраченої фемінінності став цілком усвідомленим у житті багатьох чоловіків і жінок, які сконцентрували увагу на духовному самовдосконаленні. Водночас маскуліність, пов'язана з традиційною патріархальністю, сприймає появу фемінінності як загрозу. Для того, щоб з'явилися вільні і творчі партнерські взаємини, слід звільнити маскуліність від патріархального страху перед фемінінністю. Але якщо в

межах превалюючої нині патріархальної традиції фемінінність насаджувати силою, то можна набути ворога з боку сформованої цією традицією маскулінності [1, 21].

Запроваджуючи терміни «усвідомлююча себе маскулінність» й «усвідомлююча себе фемінінність», аналітик говорить про можливість їх застосування щодо чоловіків і жінок, підкреслюючи, що вони свідчать про формування нових відносин між статями.

Дослідниця зауважує, що задля появи нової динаміки в міжстатевих відносинах украй важливо позбавити фемінінність страху патріархальної маскулінності, оскільки, перебуваючи у полоні цього страху, жодна стать не здатна дати початок новому творчому процесу. М. Вудман правильно зазначає, що головним при обговоренні можливості появи усвідомлюючої себе фемінінності стає звільнення слова від прив'язки до певної гендерної ролі. Однак як це здійснити в межах реальних дискурсів, залишається таємницею. Дослідниця зауважує, що її концентрація на відносинах між статями привела до виникнення зв'язку з внутрішньою основою цих відносин, яка є поєднанням компліментарних кожній статі маскулінності й фемінінності [1, 22].

Метафізичний складник наведених ідей постюнганського психоаналітика є досить прозорим і полягає в тому, що людина може існувати в цьому світі, лише зберігаючи свою символічну цілісність, андрогінність, відтворення якої віддавна було метою людського співіснування. Таким чином М. Вудман спростовує абстрактно-есенційне відношення до людини, притаманне патріархальним культурам і їхнім філософським дискурсам. Завдяки подібним концепціям сучасна філософська антропологія визначає чоловіче і жіноче як найсуттєвіші виміри людського. Фемінінне й маскулінне пов'язуються з особистісними проявами людини. Як бачимо, метафізика людини в концепції психоаналітика виникає із метафізики статі. Статеве метафоризується. Воно виступає символічним підґрунтям людського існування, яке здатне спровокувати чи то ситуацію партнерства між ворогуючими першоосновами буття, чи дійсний союз люблячих людей – нареченого й нареченої, які з радістю йдуть назустріч одне одному. Майбутнє бачить юнгіанський аналітик через призму єднання зрілої маскулінності й фемінінності на основі людяності. Це свідчить про те, що виживання людства на психічному і духовному рівнях виводить нас за межі біології, у сферу індивідуалізації.

Цікавими й глибоко метафізичними є роздуми психоаналітика про взаємопроникнення матерії і духа й перипетії людської душі в сучасному світі. Душа, що є поєднанням духу і матерії, народжується (створюється) із метафоричного вбивства дракона. Останній є образом духу як матерії. Ключовим моментом для розуміння вбивства дракона є протипокладання матерії духу; при цьому матерія не лише намагається протидіяти духовному світлу. Сили світла і темряви є залятими ворогами, які вічно змагаються за владу; імперативом є саме вбивство, а не жертвопринесення [1, 32].

Уява за допомогою метафори побудувала місток, який одночасно розділив та поєднав матерію і дух. Оскільки душа – вічна субстанція, що перебуває в тілі, матеріальні образи, що сприймаються людськими почуттями, дають їжу, необхідну для душі. Провалля між духом і тілом повинна заповнити душа [1, 36–37].

М. Вудман підкреслює, що ритм життя суспільства, у якому ми існуємо, заданий маніакальною діяльністю. Перебуваючи у владі амбіцій, конкуренції, пошуків ідеалів досконалості чи виконуючи рутинну роботу, люди відриваються від своїх витоків і прирікають свою душу на тортури, при цьому тіло перетворюється на пустку. Намагаючись утекти від одноманітності існування, наші сучасники часто шукають заміники «високого» у вигляді наркотиків, азартних ігор, дорогих речей, алкоголю, вишуканої їжі, сексу [1, 40]. Але спроба одним стрибком досягти стану зміненої свідомості веде до розщеплення тіла й духу. Випадаючи із часу і простору, ми можемо «впасти» у стан блаженства, при цьому опинимося або в утробі Великої Матері, або станемо одержимими. Оскільки в цих станах Его не функціонує, то життєва установка залишається незмінною, і сутнісні проблеми особистісного існування не вирішуються. Ми залишаємося в полоні давнього міфу про вбивство дракона [1, 40–41].

Свідомо відтворюючи зв'язок з Великою Матір'ю, людина повертається в едемський сад. На противагу ототожненню безсвідомої фемінінності із силами темряви, виникає інша фемінінність, яка має свій голос і вже більше не ототожнюється із драконом. Вудман зауважує, що становлення такої просвітленої фемінінної свідомості в Старому Заповіті ідентифікується з образом Софії – жіночої мудрості, що є серйозною альтернативою патріархальному міфу про вбивство дракона [1, 43–44].

Дослідниця підкреслює, що культура має механізм, за допомогою якого вирішувалися в патріархальних суспільствах проблеми особистісного плану. Задіявши здатність людини до трансцендування, культура створила скарби святих таїнств, які колись збагатили повсякденне життя, зробивши його частиною божественного світовлаштування, принесли благодать мільйонам віруючих. Сьогодні ці скарби часто повертаються в безсвідоме, оскільки багато людей не здатні їх сприймати. Бог помер. Слід зрозуміти, що Бог і Богиня припинили своє існування лише як проекції. Вони стали індивідуальними внутрішніми переживаннями, які дають нам змогу відкривати себе, природу, відносини і великі миті життя як дари, недоступні нашій свідомості [1, 41].

У концепції Вудман тіло виступає першоосновою свідомості і частиною душі. Людина повинна навчитися любити своє тіло – Богиню – в її материнському образі. Особливо це стосується зрілих жінок, які почувають, що «мертві пальці зими» стискають їхнє життя все сильніше. Виходом із цього стану є повернення до прадавньої вічної мудрості, яка надасть упевненість у тому, що їх люблять і немає необхідності доводити своє право на життя. Відчуваючи кожною клітинкою, що життя – це найвищий дар, людина сприймає його протиріччя як складові частини таїнства, що викликає трепет [1, 42].

Психоаналітик, запозичивши в Юнга поняття «тонкого тіла» як сфери сприйняття себе і спілкування, повертається до характеристики процесу самоствердження душі, зауважуючи, що сутність душевного росту – у стражданні та жертвопринесенні.

У концепції М. Вудман традиційне психоаналітичне розуміння Его як центру свідомості, підструктури психічної організації, яка покликана забезпечувати здоров'я і нормальну психічну діяльність особистості, посередника між вимогами з боку ід та реальністю зовнішнього світу, доповнюється такою характеристикою, як сміливість, що виявляється у спробах бунту проти усталеної влади архетипічної матері (Матері-Церкви, Матері-Батьківщини, Рідної школи, Альма-матері тощо) та владного патріархального батька, який перетворюється на Отця-Ієрарха, Отця-Закон, Отця-Статус-кво. Усвідомлення дії енергії цих архетипічних образів у процесі індивідуації робить людину вільною і надає їй змогу вирішити світоглядні проблеми свого буття.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вищенаведене спонукає до висновків, у яких відображено особливості розгортання філософсько-антропологічної рефлексії в концепції М. Вудман:

- антропология М. Вудман як філософія статі відтворює глибинну приреченість людської екзистенції поділитися на фемінінне й маскуліне як шляхи буття і зображує необхідність внутрішньої комунікації між цими формами, рівновага яких і складає по-справжньому людське буття;
- метафізика людини засновується на омисленні гендерних вимірів людського існування;
- досягнення гармонії між маскуліним і фемініним вимагає критики і спростування патріархальних стереотипів;
- розвиток сучасної жінки зумовлений конфліктом, суть якого полягає в розриві «внутрішнього шлюбу» між маскуліною й фемініною енергіями;
- розуміння внутрішньої потреби в цілісності дасть змогу відтворити партнерство між статями, що сприятиме особистісному росту кожної;
- філософсько-антропологічна рефлексія М. Вудман у процесі свого розгортання долає чоловікоцентризм західноєвропейської філософської традиції.

Список використаної літератури

1. Вудман М. Опустошенный жених: Женская маскулинность / Марион Вудман ; пер. с англ. – М. : Когито-Центр, 2010. – 310 с. (Юнгианская психология).
2. Егоров А. Е. Рефлексия как удовольствие и желанность / А. Е. Егоров // Философия желания : сб. ст. / под ред. И. В. Кузина. – СПб. : Изд-во Санкт-Петербург. гос. ун-та, 2005. – С. 33–42.
3. Woodman M. The Pregnant Virgin: A Process of Psychological Transformation / Marion Woodman. – Toronto : Inner City Books, 1985.

Статтю подано до редколегії
12.09.2012 р.